

Ткаченко Ірина Михайлівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

МІСЦЕ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ У СИСТЕМІ ОЗНАК СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Потерпіла від кримінального правопорушення особа є важливою кримінально-правовою категорією для застосування значної частини норм КК України. Тому слід з'ясувати її зв'язок з іншими кримінально-правовими нормами та інститутами, зокрема визначити місце у системі ознак складу кримінального правопорушення.

Потерпіла особа передусім є ознакою об'єкта кримінального правопорушення разом з його предметом. Кримінальне правопорушення посягає на певні суспільні відносини, одним із учасників яких може бути потерпіла особа. У складах кримінальних деліктів, де потерпіла особа є обов'язковою ознакою злочину чи кримінального проступку, шкода об'єкту кримінально-правової охорони може завдаватися шляхом посягання на потерпілу особу (наприклад, умисне вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування тощо), шляхом посягання на предмет кримінального правопорушення (наприклад, крадіжка, шахрайство) або шляхом посягання на предмет і потерпілу особу разом (наприклад, грабіж, розбій тощо).

Незважаючи на те, що потерпіла особа є лише однією з ознак складу кримінального правопорушення, вона пов'язана з іншими елементами складу злочину чи кримінального проступку.

У межах ознак об'єктивної сторони потерпіла особа пов'язана з кримінально протиправним діянням та суспільно небезпечними наслідками. Кримінально протиправне діяння може вчинятися безпосередньо щодо потерпілої особи. Вчиненням такого діяння відбувається вплив на потерпілу особу, що призводить до настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді заподіяння їй шкоди. Наприклад, заподіяння потерпілому численних ударів може мати наслідком спричинення йому легких, середньої тяжкості, тяжких тілесних ушкоджень або смерті і має кваліфікуватися за ст. 115, 121, 122, 125 КК України. Водночас не усі діяння вчиняються безпосередньо щодо потерпілих. Вони можуть спрямовуватися і щодо предмета кримінального правопорушення, який належить

потерпілій особі. В останньому випадку вплив на потерпілу особу здійснюється не безпосередньо, а опосередковано.

Зв'язок потерпілої особи із суб'єктивною стороною полягає в обов'язковому усвідомленні особою, яка вчиняє кримінальне правопорушення, ознак потерпілої особи, у випадку якщо така потерпіла є обов'язковою ознакою складу злочину чи кримінального проступку. Вказане усвідомлення охоплюється інтелектуальним моментом умислу суб'єкта кримінального правопорушення. Наприклад, кримінально протиправне діяння кваліфікується як посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК України) лише у тому випадку, якщо порушник усвідомлював, що вчиняє вбивство журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї. Тобто його умислом має охоплюватися усвідомлення належності потерпілого до категорії журналістів, їх близьких родичів чи членів сім'ї.

У певних випадках мотив кримінального правопорушення також пов'язаний з потерпілим. Наприклад, мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості пов'язаний з потерпілими певної раси, національності чи релігійних переконань (п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129 КК України). Основу цього мотиву становить негативне ставлення до осіб певної раси, національності чи релігійних переконань, керуючись яким особа вчиняє кримінальне правопорушення. Потерпіла особа може відігравати певну роль у мотивації кримінально протиправної діяльності й у інших випадках, що може бути враховано під час призначення покарання.

З потерпілою особою в певних випадках може бути пов'язана мета кримінального правопорушення. Йдеться про умисне тяжке тілесне ушкодження з метою залякування потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК України), умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень з метою залякування потерпілого чи його близьких (ч. 2 ст. 126 КК України), катування, тобто будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування її або інших осіб (ст. 127 КК України) тощо. У цих випадках мета кримінального

правопорушення, про яку зазначено в диспозиції статті Особливої частини КК України, спрямована на потерпілу особу – залякати її, примусити до вчинення дій, що суперечать їх волі.

Щодо потерпілої особи та суб'єкта кримінального правопорушення слід зазначити, що ознаки цих суб'єктів суспільних відносин можуть бути взаємопов'язані. Наприклад, в умисному вбивстві матір'ю новонародженої дитини потерпілою є лише новонароджена дитина, а суб'єктом кримінального правопорушення – виключно її мати. Таким чином ознаки потерпілої особи можуть обумовлювати ознаки суб'єкта кримінального правопорушення і навпаки. Вони взаємозалежні один від одного.

Таким чином, потерпіла особа пов'язана з ознаками кожного елемента складу кримінального правопорушення. Водночас кожен склад кримінально протиправного делікту індивідуальний, тому індивідуальними є й види таких зв'язків.

Топчій Василь Васильович,

директор навчально-наукового інституту права Державного податкового університету, доктор юридичних наук, професор;

Топчій Оксана Василівна,

професор кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ТА ІНШИХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У першу чергу, мова ведеться про кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи (р. II Особливої частини Кримінального кодексу (КК)), питома вага яких щорічно у загальній структурі злочинності в Україні складає більше 10 % [1]. При цьому, найбільше проблем у цій категорії кримінальних проваджень складають такі кваліфікаційні процедури, як: розмежування та правильна правова оцінка суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із вчиненням вбивств, нанесенням тілесних ушкоджень тощо, які здійснюються у